

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 3 Sayı: 1 Şubat 2020

ss. 58-89

Makalenin Geliş

Tarihi

13/09/2019

Makalenin

Kabul Tarihi

18/12/2019

Yayın Tarihi

28/02/2020

BASİRÎ HALİL EFENDİ VE DİVANININ İLK YÜZ MATLAI

Bünyamin TETİK¹

ÖZET

Klasik Türk şiiri, kökleri uzun bir geçmişe dayanan ve çok geniş bir coğrafyada meydana getirilmiş büyük bir edebiyattır. Genel hatları ve önemli noktaları büyük ölçüde aydınlatılmış olsa da günümüzde hala kayıp/eksik eserler, çalışılmamış şairler/yazarlar ve tartışmalı konular bulunmaktadır. Bu geniş çeşitlilik içerisinde aynı mahlaslı şairlerin de bulunması, tanınmış bir şairle aynı mahlası taşıyan diğer şairlerin gölgede kalmasına ve eserlerin kimin yazdığı konusunda karışıklık çıkmasına yol açmaktadır.

Basîri Halil Efendi (öl. 1768) hakkında yapılan bilimsel çalışmalar çok sınırlı olup divanı üzerine bilimsel bir yayın yapılmamış ve oldukça meşhur olan Alaca Mehmed Basîri'nin gölgesinde kalmıştır. Musul gibi uzak bir coğrafyada yaşamasının ve görme engelli olmasının da büyük ve meşhur bir şair olmasını engellediği söylenebilir.

Bu çalışma ile Basîri mahlasını kullanan şairlerden biri olan Musullu Âmâ Halil Efendi'nin bilim alemine tanıtılması amacıyla tezkirelerde kendisi hakkında verilen bilgiler derlenmiş ve tartışılmıştır. Mahlas ortaklığından kaynaklanan karışıklık aydınlatılmaya çalışılmıştır. Şairin bilinen tek eserinin tespit edilebilen tek nüshası Millet Yazma Kütüphanesi AE Mnz 55 numarada kayıtlıdır. *Basîri Divanı* olarak adlandırılan eser, yalnızca gazellerden oluşmakta ve 323 şiir içermektedir. Çalışmada yazar ve eseri genel hatları ile tanıtılmış ve şiirleri tanıtmak amacıyla ilk yüz matla, transkripsiyon harflerine aktarılarak araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Basîri, Halil Efendi, Divan, Gazeliyat, Yazma.

¹ Arş. Gör. Ardahan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı A.B.D., bunyamintetik@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-9160-4288

BASIRI HALİL EFENDİANDITS FIRST HUNDRED MATLA (THE FIRST COUPLET OF GHAZEL) OF HIS DIVAN**ABSTRACT**

Classical Turkish poetry is a remarkable literature which date back to very early times and extend to a large area. Although the general lines and important points of Classical Turkish literature are largely illuminated, today there are still missing / incomplete works, unstudied poets/writers and controversial topics. In this wide variety, the presence of the same pseudonyms creates ambiguity as some infamous poets carrying the same pseudonym with well-known poets are shadowed by the famous ones and confusion about who wrote the works actually.

Scientific studies on Basiri Halil Efendi are very limited and his Divan is not be a subject of a scientific work. He remains in the shadow of the famous Alaca Mehmed Basiri. It can be asserted that living in a remote region like Mosul and being visually impaired restrains his becoming a significant and famous poet.

This study aims to introduce Halil Efendi of Musul who is one of the poets using pseudonym of Basiri to the academy. Therefore, the information given about him in the tezkires has been compiled and discussed. The only known copy of the only known work of the poet is registered in number A.E. Mnz 55 at Millet Manuscript Library. The manuscript is named as Diwan of Basiri, but it consists of only ghazels and contains 321 poems. In this paper, the diwan and its poet was introduced with general lines and its first hundred matlas (the first couplet of ghazel) in his manuscript was transcribed into Latin letters because of introducing general lines of poems.

Keywords: Basiri, Halil Efendi, Divan, Ghazeliyat, Manuscript.

GİRİŞ

Bilindiği üzere Klasik Türk şiiri kökleri 13. yüzyıla dayanan ve günümüzde de çok zayıflamış bir şekilde bile olsa özellikle İran ve Irak gibi ülkelerdeki Türk toplumlarında yaşayan bir edebiyattır². Bu yönüyle kültürümüzün büyük bir parçası olmasının yanında geçmişimizi ve bugünümüzü anlayabilmemiz için divan şiiri üzerine çalışmaların yapılması şarttır. Ayrıca Divan şiiri çağdaş edebiyat için de bir ilham kaynağı olduğundan daha zengin bir yazın dünyası kurulması için günümüz şairlerinin hizmetine sunulması gerekmektedir³. Bunun için de daha Osmanlı zamanından başlayarak geçmiş eserler üzerine

² Günümüzde yaşayan divan şiiri biçimleri için bkz. (Kafkasyalı, 2004; Mahmood, 2012, s. 1-18).

³ Divan edebiyatı modern şiir ilişkileri ile hakkında daha geniş bilgi için bkz. (Macit, 2011; Çetin, 2012).

bilimsel neşir çalışmaları yapılmaya başlanmış, bu çalışmalar 1928'den itibaren Latin alfabesi ile devam etmiştir. Birçok araştırmacı tarafından uzun süredir devam eden hummalı bir faaliyet sonucu belli başlı edebî eserlerimizin neşri tamamlanmış olsa da yazma kütüphanelerinde halen birçok eser gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Bunlardan biri de Musullu Âmâ Halil Efendi'ye ait olan ve Millet Kütüphanesi AE Mnz 55 numarada kayıtlı olan eserdir⁴.

Bilgiye ulaşmanın, telif haklarının ve edebiyat dünyasının günümüzden çok farklı şartlar altında bulunduğu matbaanın yaygınlaşmasından önce şair ve yazarlar, eserlerinin anonimleşmemesi, başka kişilerin yazdıkları ile karışmaması ya da intihal yapılmaması için birtakım önlemler almak zorunda kalmışlardır. Bunlardan en önemlisi esere isim yazmaktır. Ancak ortaya çıkardığı başka sorunlarla beraber isimlerin yerini lakaplar ve bir tür müstear isimler olan mahlaslar almıştır. Şairin bir mahlası kullanmasında birçok etmen rol oynayabilir. Fuzûlî gibi bazı şairler, bu mahlasları tevriyeli kullanarak birden çok işlevi bir arada da kullanabilir. Bunlardan çalışma için özellikle önemli olan şairin fiziksel özellikleri ya da hastalıklarıdır.

Yedi yüzyıllık uzun ömrü içerisinde mahlas olarak seçilebilecek özgün isim imkanları büyük ölçüde tükenerek şairleri aynı mahlasları kullanmaya zorlamıştır ya da bu kadar büyük bir edebiyat içerisinde şairler birbirlerinden haberdar olmadan aynı mahlasları kullanmışlardır. Bunun yanında bazı kişisel sebeplerle de aynı mahlasları kullanan şairler de bulunmaktadır (Erdoğan, 2009). Hatta Nûrî örneğinde olduğu gibi onlarca şair aynı mahlası kullanabilmektedir. Bu tür mahlaslardan birisi de Basîrî'dir. Edebiyatımızda Basîrî mahlası kullanan şairlerden en az ikisinin görme engelli olması, mahlas ortaklığının nedenini de göstermektedir.

1. Basîrî Mahlaslı Şairler ve Halil Efendi

Edebiyat tarihimizde bilinen üç Basîrî mahlaslı şair bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve en meşhuru alaca hastalığından dolayı Alaca Basîrî olarak da bilinen Mehmed b. Ahmed b. Ebü'l-Meâlî el-Murtazâ isimli şairdir. Akkoyunlulardan elçi olarak gelip İstanbul'da kalmıştır. Hakkında ilk

⁴ Basîrî Divânı hakkında veritabanlarında iki adet devam eden yüksek lisans tez çalışması (ZehraCeviz ve Kerim Akar) ve bir adet kitap çalışması (Ahmet Kartal) devam etmektedir (bkz. Osmanlı Edebiyatı Bibliyografyası Veritabanı) fakat bu çalışmaların ilerleme durumları ve makalede söz konusu olan nüsha ile bağları bilinemediğinden makalenin yayınlanmasında bilimsel etik açısından bir sorun bulunmadığını düşünmekteyiz.

kaynaklardan itibaren detaylı bilgi bulunmaktadır. 941 (1534-35) yılında vefat etmiştir⁵.

Bir diğer Basîrî, Aynîzâde olarak bilinen Bursalı Abdülgâni'dir. Halep'te alay komutanlığı yapmıştır. Kanije seferi sırasında 1008 (1599-1600) yılında vefat etmiştir⁶.

Basîrî mahlaslı bilinen son şair ise Musullu Halil Efendi'dir. 1182 (1768) tarihinde vefat etmiştir. Şairin bir divanının olduğu bilinmektedir (Hatîbî 2008: s.70). AE Mnz 55 numarada kayıtlı Musullu Halil Efendi'ye atfedilen bir divan nüshası bulunmaktadır.

Çalışmaya konu olan Basîrî, büyük ihtimalle Musullu Halil Efendi'dir. Tezkirelerde verilen örneklerle şairin divanındaki şiirler arasında benzerlikler bulunmaktadır:

102 numaralı “Zülfî rüyunda pîç u tâb iledir/Mâr genc üzre inqılâb iledir” mahlaslı gazel ve 214 numaralı “Benem ki şifte-câh-ı bî-bekâ degilem/‘Arüs-ı mülk-i fenâya dil-güşâ degilem” mahlaslı gazeller Silâhdârzâde (s. 29-30) ve Şefkat (s. 15-16) tezkirelerinde, 318 numaralı “Her şahşa virme dil siverem dirse ben seni/‘Âşık benem benim gibi yokdur seven seni” matlalı gazel ise Hatîbî Tezkiresi'nde (s. 70) bulunmaktadır.

Ayrıca yazmanın ön kapağının arkasına muhtemelen Ali Emîrî tarafından Arap harfleriyle “A'mâ Mûşulî Halil Efendidir. *Tezkire-i Şefkat*de tercüme-i hâli ve âşârı gösterilmiştir” notu yazılmıştır.

Basîrî Halil Efendi hakkında Silâhdârzâde ve Şefkat aynı bilgileri vermektedir. Yarı antolojik özellik taşıyan bu tezkirelerde şair hakkında oldukça kısa bilgi verilmiştir; Musulludur, kördür, Seyyid Ali Behçet Efendi'nin dayısıdır ve Urfa Valisi Râgıp Paşa'nın himayesine girmiştir⁷. Şair kör olmasına rağmen her ilme vakıf bir insan olarak tanıtılır ve üç şiir örneği verilir. Bunlardan ikisi divanda 102 ve 214 numarada yer almaktadır. Yer almayan şiirin bir mısrasında “Ders ile ‘Aynîden İbnü'l-hâcib almış bu feni” ifadesinden yola çıkılarak bu şiirin

⁵ Kaynaklar için bkz; (Sehî 1998: 209-10; Latîfî, 1999: 128-30; Âlî, 1994: 152; Ahdî, 2018: 112; Âşık Çelebi, 2010: 420; Kınalızâde, 2009: 176-9; Beyânî, 2008: 32; Açıkgöz, 1982: 55; Fâ'izî, 1997: 202; Kâtip Çelebi, 2013: 643,645,694; Adıgüzel, 2008: 348; Mehmed Tefvik, 2017: 108-9; Gündüz, 2009: 255-6, Mehmed Süreyya, 1311: 21; Şemseddin Sami, 1316: 1318; Basîrî, 2006; Çavuşoğlu, 1992; Köksal, 2017; Kurnaz, 1999: 138-147; İçli, 2016: 307).

⁶ Kaynaklar için bkz; (Fâ'izî, 1997: 202; Gündüz, 2009: 256; Mehmed Süreyya, 1311: 21; İçli, 2016: 307; Karagozlu, 2017).

⁷ Tezkirelerde Urfa valisi olarak gösterilse de Urfa, Osmanlı döneminde sancak olarak kalmıştır.1578-1588 arasında Rakka'ya bağlı olduğu bilinmektedir (Turan 2010). Ragıp Paşa da 1751-1755 tarihleri arasında Rakka valiliği yapmıştır. Kendisinin Urfa valisi olarak tanıtılma sebebinin bu olduğu düşünülebilir. Ragıp Paşa'nın biyografisinde Urfa valiliği bulunmamaktadır(Aydiner 2017).

aslında Aynîzâde'ye ait olması muhtemeldir. (Şefkat, 2017: 51-4; Silahdarzade, 2015: 29-31). Ayrıca Nâ'îlî de Silâhdârzâde ve Şefkat tezkirelerini özetleyerek şairi çok kısa tanıtır ve şairin divanının Millet Kütüphanesi'nde olduğunu belirtir (Yıldırım 2009, 43). Bağdatlı İsmail Paşa ise "Fahrî-zâde el-Müşulî" başlığında tanıttığı şairin künyesini "Halîl bin İbrahim el-Müşulî" olarak verir ve Bağdat'ta büyüdüğünü, şöhretli bir edip olduğunu 1176 yılında vefat ettiğini ve divanı olduğunu söyler.

Şair hakkında Hatîbî, daha detaylı bilgiler vermektedir. Bağdatlı şairler tezkiresini hazırlayan Hatîbî, Basîrî'nin aslen Musullu olsa da Bağdatlı sayılacağını söyler. Babasının Farhîzâde İbrâhîm Efendi olduğunu belirtir. Şairin körlüğünü "bağçe-i ruh-sârı çeşme-i dü-çeşmeden hâlî idi" ifadesiyle açıklar. İlmi ve belagati oldukça gelişmiş ve Arapça ve Farsçaya da hâkim birisidir. Hafızasının gücünü anlatırken, saraya davet edildiğini, kendisine eşlik etmesi için gönderilen saray görevlileri ile geri dönerken, düz yolda eğildiğini, görevliler şaşırıp sorunca da "Bu güzergahda güzerim hemgâmında bir dıraht-ı rîşe-gîr var idi; gâliba şimdi kalmamış" dediğini anlatır. Bu nükteden belli bir süre İstanbul'da bulunduğu da düşünülebilir. Hatîbî, Basîrî'nin Fuzûlî'nin bir gazeline tahmisini verse de çalışılan yazmada gazel dışında herhangi bir nazım şekli bulunmamaktadır. Ayrıca Hatîbî'nin Basîrî'nin Arapça ve Farsça bildiğini ispatlamak için örneklediği beyitleri de yazmada bulunmamaktadır. Bu yüzden yazmanın gazeliyat olduğu, gelecekte müstakil ya da mecmualarda parçalar halinde divanı ya da divanından gazel ya da diğer türlerde parçalar bulunacağı düşünülebilir. Şairin, 1182 (1768) yılında 63 yaşında öldüğü bilgisi verilmektedir⁸ (Hatîbî 2008: 59-73). Buradan hareketle, 1119 (1707/1708) yılında doğduğu söylenilebilir.

Şair hakkında sınırlı sayıda akademik çalışma bulunmaktadır. Bunlardan biri Aksoyak tarafından yazılan *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'ndeki maddedir (Aksoyak, 2017). Aksoyak bu maddede Şefkat'in verdiği bilgileri özetler. Diğer bir çalışma ise *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde bulunan Basîrî maddesidir. Şairin çalışmaya konu olan yazma divanından bahsedilen çalışmada şair kısaca tanıtılır. Şiirlerinin hakimane olduğundan bahsedilir (Basîrî, 1977).

Yazmadaki 17, 26 ve 54 numaralı gazeller Kartal'ın Basîrî'nin Farsça Divanı'nın arkasındaki ve mecmualardaki şiirlerini derleyerek hazırlamış olduğu *Basîrî Divanı*'nda da bulunmaktadır (Basîrî, 2006). Fakat bu üç şiirin

⁸ Söz konusu çalışmada Basîrî başlığı altında 1282 (1865) bilgisi verilse de inceleme kısmında tezkiredeki şairlerin fihristi verilirken vefat tarihine 1768 yazılması buradaki bilginin bir rakamın yanlış yazıldığı bir basım/yazım hatası olduğunu düşündürmektedir.

kaynağı olarak diğer şiirlerdeki gibi bir yazmayı değil, Kurnaz'ın *Türkiye-Orta Asya Edebi İlişkileri*'ni göstermektedir (Kurnaz, 1999: 138-147). Kurnaz ise verdiği örnek şiirleri için herhangi bir kaynak vermemektedir ve örnekler incelenen ve künyeleri kaynakçada verilen mecmuaların hiçbirinde geçmemektedir. Ayrıca iki eser de Basîrî hakkında bilgi verirken *Zübdetü'l-eşar*, *Tuhfe-i Nâ'îlî* ve *Sicill-i Osmanî* gibi kaynaklara bakmalarına rağmen bu kaynaklarda hakkında bilgi verilen Aynizade'den de bahsetmemişlerdir. Fakat mecmualarda ve benzeri metinlerde karşılaşılan Basîrî mahlaslı şiirlerin doğrudan bir gösterge bulunmaması halinde üç Basîrî'ye de hatta hakkında şu an için bilgi bulunmayan başka şairlere de ait olma ihtimali düşünülmelidir. Bunun yanında âmâ olan Basîrî'nin şiirlerini kendi yazmadığı, bu şiirlerin başkası tarafından kaleme alındığı düşünülebilir. Bu durumda bu üç şiirin başka bir Basîrî'ye ait olup divanı derleyen kişi tarafından karıştırılarak incelenen yazmaya alınmış olması ihtimali de bulunmaktadır. İçli de Basîrî'nin mecmualarda bulunan yeni şiirlerini tanıtırken Aynizâde'den bahsetmiş ve bu şiirlerin her iki Basîrî'ye de ait olma ihtimalinin göz önünde bulundurulması zorunluluğunu belirterek kesin bir tespitin çok zor olduğunu vurgulamıştır. Söz konusu şiirlerin matlaları ve Kurnaz ve Kartal'ın eserlerindeki sayfa sayıları aşağıda verilmiştir:

17. Gazel

Şu nâzenîn ki dîlzârım âşinâdır aña
Belâyı gör ki güzeller de mübtelâdır aña
(Kartal 2006, 59, Kurnaz 1999, 141)

26. Gazel

Gedâ-yı ni'met-amûzam beni aç eyleme yâ Râb
Sihâm-ı fâka vü iflâsa âmâç eyleme yâ Râb
(Kartal 2006, 64, Kurnaz 1999, 142)

54. Gazel

'Ârife devletden istîgnâ gibi devlet mi var
Terk-i lezzât-ı cihân etmek kadar lezzet mi var
(Kartal 2006, 74, Kurnaz 1999, 141)

Divanın Musullu Halil Efendi'ye ait olduğunu gösteren bir başka karine ise 99 numaralı şiirdir. 12 beyitten oluşan bu şiir, tahallüs beytinin 7 beyit olması ile müzeyyel gazel özelliği göstermektedir fakat ilk dört beyti klasik bir gazel hüviyeti gösteren şiir "Başîrî nefretinden ğam yemem cevründen incinmem/Bilür hâlâ ki pâşâ-yı 'adâlet-pîşe râğıbdur" beyti ile mahlası ile Râgıp Paşa'nın adını anar ve ardından gelen dört beyitle paşayı medheder. Övgü esnasında "Degül ol âşafü's-şânına bî-câ meyl-i hâkânî" diyerek paşanın vezir rütbesinde olduğunu belirtir. Şiiri paşaya uzun ömür dilerek bitirir. Bu yönüyle şiiri bir kaside-i beçe olarak değerlendirmek mümkündür. Halil Efendi ile Râgıp Paşa arasında bir yakınlık

olduğu bilindiğine göre bu şiirin Halil Efendi'ye ait olması yüksek bir ihtimaldir.

2. Basîrî Divanı

Basîrî'ye atfedilen divan *Millet Yazma Kütüphanesi*'nde AE Mnz 55 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Yazmanın ilk sayfasında *Basîrî Divanı* başlığı olsa da tamamen gazellerden oluşmaktadır. Bu açıdan divandan çok bir gazeliyat gibi düşünülebilir. Şairin Râgıp Paşa'nın himayesinde olması ve hatta saray ile temasa geçmiş olma ihtimali düşünüldüğünde çok büyük ihtimalle kasideleri de bulunmaktadır. Ayrıca Hatîbî, şairin Fuzûlî'ye yazılmış bir tahmisini ve Arapça ve Farsça bildiğini göstermek için bu dillerde yazılmış iki matlasını örnek vermektedir (Hatîbî 2008: 59-73). Bu şiirler de yazmada bulunmamaktadır. Bu durumda yapılacak başka çalışmalarla şaire ait kaside, musammat ve diğer dillerde şiirlerin bulunması muhtemeldir. Yazmada bir sayfa haricinde reddadeler birbirini tutmakta ve eksik sayfa görünmemektedir. Metinde bazı sayfalarda yaklaşık bir şiir sığacak boşluklar bırakılmıştır. Bu boşluklar da şairin en az dört şiirinin daha bu nüshaya yazılmasının planlandığını düşündürmektedir.

Şiirlerin sadece matlaları okunduğu için bir detaylı içerik analizi yapılmamıştır. Bu analiz metnin tam neşri sırasında yapılacaktır. Bununla birlikte divan şiirinin klasik konularından olan aşk, zamaneden şikâyet, tasavvufî konular ve pastoral tasvirler dikkati çekmektedir. Yazmada 323 şiir bulunmaktadır. Divandaki gazellerin ikisi mülemma, diğer 319 şiir ise tamamen Türkçedir.

Eserdeki ilk şiirler tevhit, münacat ve naat özelliği taşıyan şiirlerdir. Eserde her harften kafiyeli en az bir şiir bulunmaktadır. Bu yönüyle eser mürettep bir görünüm sergiler. İlk yüz şiire ait istatistikler şu şekildedir:

Yazmadaki toplam 323 şiir 1 adet 4 beyit, 155 adet 5 beyit, 2 adet 6 beyit, 147 adet 7 beyit 2 adet 8 beyit, 11 adet 9 beyit, 2 adet 10 beyit, 2 adet 11 beyit ve bir adet 12 beyitten oluşan gazel vardır. Ayrıca 12 beyitlik 99 numaralı şiirin kaside, çift numaralı beyit sayısına sahip 8, 14, 63, 156, 212, 225 ve 239 şiirlerin na-tamam olma ihtimali bulunmaktadır. Beyit sayılarına göre şiirler aşağıdaki tabloda gruplanmıştır:

4	5	6	7	8	9	10	11	12
63	1; 6; 10; 12; 15; 16; 26; 35; 36; 40; 41; 42; 49; 55; 57; 65; 68; 69; 70; 71; 73; 74; 76; 79; 82; 83; 85; 86; 87; 88; 89; 90; 92; 95; 98; 102; 105; 106; 111; 113; 116; 130; 134; 138; 140; 141; 142; 149; 151; 159; 160; 163; 164; 166; 167; 168; 169; 171; 172; 175; 177; 178; 179; 180; 183; 184; 185; 186; 193; 194; 195; 196; 197; 198; 200; 203; 204; 207; 209; 210; 211; 213; 214; 217; 218; 219; 220; 221; 222; 223; 224; 227; 228; 229; 231; 232; 233; 236; 238; 241; 242; 246; 247; 248; 249; 250; 251; 252; 254; 255; 256; 257; 258; 259; 260; 261; 262; 263; 266; 267; 271; 274; 279; 280; 283; 284; 285; 287; 288; 290; 291; 292; 294; 295; 296; 297; 298; 299; 300; 301; 302; 303; 305; 306; 310; 312; 314; 315; 317; 318; 319; 320; 321; 322; 323	8; 14	2; 3; 4; 5; 7; 9; 11; 13; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 27; 28; 29; 30; 31; 32; 33; 34; 37; 38; 39; 43; 44; 45; 46; 47; 50; 51; 52; 53; 54; 56; 58; 59; 60; 61; 62; 66; 67; 72; 75; 77; 78; 80; 81; 84; 91; 93; 94; 96; 97; 100; 101; 103; 104; 107; 108; 109; 110; 112; 114; 115; 117; 118; 119; 121; 122; 123; 125; 126; 127; 128; 129; 131; 132; 133; 135; 136; 137; 139; 143; 144; 145; 146; 147; 148; 150; 152; 153; 154; 155; 157; 158; 161; 162; 165; 170; 173; 174; 176; 182; 187; 188; 192; 201; 202; 205; 206; 208; 215; 216; 226; 230; 234; 235; 237; 240; 243; 244; 245; 253; 264; 265; 268; 272; 273; 275; 276; 278; 281; 282; 286; 289; 293; 304; 307; 308; 309; 311; 313; 316	212; 225	25; 48; 64; 120; 124; 181; 189; 190; 191; 269; 277	156; 239	199; 270	99

Divandaki şiirlerin beyit sayıları göz önüne alındığında yedi ve beş beyitlik şiirlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Beş beyitlik şiirlerin yoğunluğu geleneğe uygun olmasına rağmen yedi ve daha çok beyitten oluşan çoğunluğu oluşturması ise şairin normalden biraz daha uzun yazdığını

göstermektedir. Bu durumda şiiri kurma ve tekrar üzerine çalışma konusunda görsel veriden yararlanamayan şairin belli bir kafiye ve aruz yapısını kurduktan sonra bundan optimum faydayı sağlama amacını taşıdığı öne sürülebilir. Şairin şiirlerin tam metinleri günümüz Türkçesine aktarıldığında bu uzunluğun anlamlı bir sonuç yaratıp yaratmadığı incelenecektir.

Yazmadaki şiirlerin kalıplarına bakıldığında; 65 şiir Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün, 62 şiir Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, 46 şiir Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün, 43 şiir Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün, 27 şiir Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün, 24 şiir Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün, 7 şiir Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün, 5 şiir Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün, 4 şiir Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilâtün, 3 şiir Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün, 3 şiir Mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün, 3 şiir Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün, 3 şiir Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün, 3 şiir Müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün, 2 şiir Fe'ilün fe'ilün fe'ilün fe'ilün, 2 şiir Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ilün, 2 şiir Mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün, 1 şiir Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün, 1 şiir Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün, 1 şiir Fe'ilün fe'ilün fe'ilün fe'ül, 1 şiir Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ülün, 1 şiir Mefâ'ilün fe'ülün mefâ'ilün fe'ülün, 1 şiir Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün, 1 şiir Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün, 1 şiir Müftefâ'ilün fe'ülün müftefâ'ilün fe'ülün, 1 şiir Müftefâ'ilün müftefâ'ilün, 1 şiir Müstefilâtün fâ'ilün müstefilâtün fâ'ilün kalıbı ile yazılmıştır. Altı şiirin ise kalıbı tespit edilememiştir.

Yazmada gazelden başka nazım şekli bulunmazken şairin Şehname vezni gibi daha çok mesnevi için kullanılan vezinleri kullanması dikkat çekicidir. Şairin görme engelli olmasına rağmen alışıldık vezinlerin dışında vezinler de kullanması, aruza hakimiyetini göstermektedir.

Şairin görme engelini şiirlerine ne derece yansıttığı detaylı bir analiz gerektirmektedir. Çünkü divan geleneği şairin kendisi ile şiir öznesi arasına daha mahlastan başlayarak bir mesafe koymayı gerektirdiği için öznel durumların şiire yansması güçleşmektedir. Bununla beraber yazar ile metin arasında hiçbir ilişki olmaması pek mümkün görünmemektedir. Basirî de şiirlerinde görme engeline dair yüzeysel bir incelemede görülen bazı ipuçları vermektedir:

Şair, hastalık vurgusunu şiirlerinde sıklıkla kullanır ve özellikle 257 numaralı şiirde “Marazla vakt güzâr ol şifâ-yı neylersin” diyerek ömrünün hastalıkla geçtiğini söyler. Basirî, zaman zaman kendisine yardım edilmemesinden ve zaruret halinden şikâyet etse de genellikle bu durumu kabullenir ve şiirlerinde dervişane bir kadercilik görülür hatta yine de aynı şiirde bu durumun bir ölüm arzusu haline geldiği görülür:

“Bu hâkdân-ı fenâda bekā nedâmetdir/Başîrîyâ içüp âb-ı bekāyı neylersin”. Bazen de görme engeli bir tür hüsn-i talil gibi Tanrı'ya yakın olmanın bir göstergesi olarak yorumlanır: “Hağ-bîn göze ‘abeş görünür mäsivâ-yı hağ/Bîgâne-i hâlâyık olur âşinâ-yı hağ”. Metnin daha detaylı incelenmesi ve özellikle kelime sıklıklarının değerlendirilmesi ile şiirler ve görme engeli arasındaki bağlantı daha net anlaşılacaktır.

3. Nüsha Tavsifi ve Metin Neşrinde İzlenen Yol

Yazma, Millet Kütüphanesi'nde A.E. MNZ 55 numarada kayıtlıdır. Kırmızı meşin deri ile ciltlenmiştir. Cildin üzeri kâğıt kaplanmış olduğundan cilt detayları görünmemektedir. Yetmiş sayfadan müteşekkil yazmanın her sayfasında 17 satır bulunur. Başka şiir ya da beyitler eklenmek üzere bırakıldığı tahmin edilen boşlukların olduğu sayfalarda bu sayı değişebilmektedir. Metin güzel nesih bir hat ile fakat özensizce yazılmıştır. Birbirine benzeyen harfler ve noktalar zor seçilmektedir. Yazım hataları, başka kişilerce yapıldığı tahmin edilen üstü çizilip düzeltilen kısımlar, sayfa planının bozulduğu kısımlar ve çiçek çizimleri, çarpı işaretleri ve Latin ve Arap rakamları ile sayfa numaraları gibi çoğu kurşun kalemle yapılmış işaretlemeler bulunmaktadır. Kitabın cildi ve kâğıdı da kalitesizdir. Fakat kütüphane tavsifinde yeterli bilgi verilmediğinden metnin dijital üzerinden kâğıt ve yazmanın ölçüleri hakkında yeterli bilgi edinmek mümkün olmamaktadır. Boş bırakılan kısımlara bakılarak metnin tamamlanmamış olduğu düşünülebilir. Bu durumda kurşun kalemle çizilen çiçek desenlerinin de yapılması planlanan tezhip için bir eskiz olduğu düşünülebilir. Eserde bir son/temmet bölümü de bulunmamaktadır. Buna bağlı olarak eserin yazım tarihi ve yazanın kim olduğu konusunda bir bilgi yoktur. İlk ve son sayfaların kopmuş ve yeniden yapılandırılmış olduğu düşünüldüğünde, eserin son kısmından eksik olduğu da düşünülebilir⁹.

Metnin neşrinde standart transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır. Beyitlerin kalıpları gösterilmiştir. Çeşitli ek ve kelimelerin yazımında, metnin oldukça geç tarihli olduğu göz önüne alınarak günümüze yakın bir imla tercih edilmiştir (Örneğin “كوردی” > “gördü veya “ایتمک” > “etmek” gibi). Metinde yazılmamış ama vezin ve anlam gereği olması gereken eklemeler “<>”, metinde yazılmış fakat anlam ve vezin gereği olmaması gereken hece ve kelimeler “{ }” işaretleri arasında yazılmış ve okunamayan yerlere metnin görseli yerleştirilmiştir.

⁹ “Divan’ın Web Katalog Adresi” (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), erişim: 03 Aralık 2019, <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/divan/189976>.

Metin üzerindeki kurşun kalem işaretlemeler dipnotla gösterilmiştir. Hemze ve ayn harfleriyle karışmaması için metinde “ ‘ ” işareti kullanılmamıştır.

Metindeki Türkçe olmayan iktibas ve beyitler, özgün dilin harfleri ile gösterilmiştir.

BASİRİ DİVANI İLK YÜZ MATLASI

Bismillahirrahmanirrahim ve bihî nesta‘în¹⁰
[Elif Harfi]¹¹

1. *Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*
Ba`-i bismillahdır gencine-i sırr-ı hudâ
Sinidir dendâne-i miftâh-ı ebvâb-ı hudâ
2. *Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün*
Ne şâni‘ sin ki şun‘ uñ seng içinden âb eder peydâ
Dıraht-ı hârdan gül gonca-ı sirâb eder peydâ
3. *Mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün*
Ey gevher-i yegâne-i deryâ-yı ıstıfâ
Nâm-ı hoşuñ Muhammed ü Maḥmūd u Muştafâ
4. *Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*
Kısmet olmuş çünki nîl-i ni‘ met-i dünyâ saña
Ġâfil olma iddiḥâr it tüşe-i ‘ukbâ saña
5. *Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*
Sâllerdir ḥâbgeh-i peygüle-i ğamdır baña
Mehveşim raḥm eyle kim raḥm edecek demdir baña

¹⁰ Bismelenin üzerinde kurşun kalemle çizilmiş çiçek resimleri vardır. Sayfada Diyarbakırlı Ali Emiri ve Millet Kütüphanesi’ne ait iki Arap harfli mühür ve Millet kütüphanesine ait Latin harfli bir kütüphane kaydı bulunmaktadır.

¹¹ Kafiye gösteren başlıklar yazmada olmayıp çalışmadan faydalanacaklara kolaylık olması amacıyla eklenmiştir.

6. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*
Her gice âh me'sale-efrûzdur baña
Peygüle-i firâkda şeb u rûzdur baña
7. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtünfâ'ilâtün fâ'ilün*
Şoĥbetüñsiz şaĥn-ı gülşen künc-i külĥândır baña
Naġme-i 'üd u nevâ-yı nây şivendir baña
8. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*
Câhil şadık edinme ĥatardır ĥatar saña
Zirâ ki kaşdı nef' iken eyler zarar saña
9. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*
Kavm-i ĥasûd içinde saĥardır maĥar baña
Fikr itmişem sefer gibi yoĥdur maĥar bana
10. *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Ėule benzer zi-ceĥân hest-nümâ
K'oldu cüh hâli şayda şest-nümâ
11. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*
Cihân kâşâne-i şem'î ruĥ-ı cânânedir güyâ
Yanınca ĥalk-ı 'âlem serteser pervânedir güyâ
12. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*
Ĥâtırım virânedür genc-i vişâlınden cüdâ
Sinem âteş-ĥânedür¹² nür-ı cemâlınden cüdâ
13. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*
Vâreste-i ĥalâyık olur vaĥdet âşinâ
Pâ-beste-i 'alâyık olur kesret âşinâ

¹² Ĥâne (ev) olması gereken kelime ĥâne (okunaklı yazı) şeklinde yazılmıştır.

14. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*
Oldum nigâh-ı nergis-i hûbâna âşinâ
Olmağ muhâldir dağı sāmāna âşinâ
15. *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Cânım ol la'l-i cân-efzâya fedâ
Dilim ol hâl-i dil-rübâya fedâ
16. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*
Tâz u iyâbı dil ü dîde neşimendir aña
Ne ki var ise dil ü dîdede rüşendir aña
17. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Şu nâzenîn ki dîlzârim âşinâdır aña
Belâyı gör ki güzeller de mübtelâdır aña
18. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Dehâni gönca ruğı lâlezârdır güyâ
Ol âb u tâb ile hûsnü bahârdır güyâ
- [Be Harfi]**
19. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtünfâ'ilâtün fâ'ilün*
'Ayn-ı 'ibretle görelden devleti pâder-rikâb
Etmez oldum bād-pâ-yı cāha kat'â irtikâb
20. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*
İbnâ ider mekârimi âbâdın iktisâb
Almış verâsetiyle şemîm-i güli gül-âb
21. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*
Hâce mâl-i nâ-mübâha etmesin mi irtikâb
Böyle kim kılmış dehân u çeşmi vakf u hürd u hâb

22. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Rediyyü'l-aşl olana uymaz irtidâ-yı edeb
Kad-i necâbete şâyestedür ridâ¹³-yı edeb

23. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Niķâb-ı şâhed-i maķşüddur hiçâb-ı edeb
Nühüfte-i dili fâş eylemez şarâb-ı edeb

24. *Fe'ilâtün fe'ilâtünfe'ilâtün fe'ilün*
Ėayrıñ olsun helel¹⁴ ü raht-ı müzehheb yâ Râb
Baña ver hulķ-ı hoş <u> hulķ-ı mühezzeb yâ Râb

25. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*
Beni iğvâya olmuş diyü ser-keşdir mekîn yâ Râb
Hidâyet menhecinde pâ-yı 'azmim kıl mekîn yâ Râb

26. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*
Gedâ-yı ni'met-âmüzam beni aç eyleme yâ Râb
Sihâm-ı fâķa vü iflâsa âmâç eyleme yâ Râb

27. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*
Pürdür evşâf-ı gül-i terden dehân-ı 'andelîb
Haşre dek bulmaz nihâyet dâsitân-ı 'andelîb

[Te Harfi]

28. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*
Gösterir fi'l ile kavilde hücerât-ı hücnat
'Āķiliñ cürmü mü var baht-ı siyâha la'net

29. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Zehî nihâl-i ķadüñ serv-i cü<y>-bâr-ı behişt
Hayâl ü hâl ü ruħuñ naķd-i lâlezâr-ı behişt

¹³ Metinde geķen "ķabâ-yı" ifadesi "saħħa" ifadesiyle düzeltilmiştir.

¹⁴ Helel (korku) kelimesi beyte anlamsal açıdan uymamaktadır.

30. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Naşib-i âdem olup hamr-ı hoş-güvâr -ı behişt
Yetişdi derd ile evlâdına humâr-ı behişt

31. *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
'Âbidüñ maqsadı serây-ı behişt
'Ârifüñ maṭlabı cüdâ-yı behişt

32. *Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*
Nice kâbildür esrâr-ı maḥabbet
Degül püşide esrâr-ı maḥabbet

33. *Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*
Gelsin ne kadar var ise merdân-ı maḥabbet
İşte turuyor 'arşa-yı meydân-ı maḥabbet

34. *Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*
Bi-ḥâb gerek dide-i giryân-ı maḥabbet
Asâyişi bilmez dil-i büryân-ı maḥabbet

35. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*
Dest-i 'aşkuñ bâde-i hamrâya itmez iltifât
Teşne-i la'l-i lebüñ şahbâya itmez iltifât

36. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Gezend-i çeşmden âsüdedür libâs-ı kanâ'at
Dikenden eymen olur dâmen-i pelâs-ı kanâ'at

[Se Harfi]

37. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Alırsa cânımı da etmen ol civân ile baḥs
Kezâ nedir k'ide sultân-ı kâmurân ile baḥs

38. *Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*
 Hüsn-i ruḥ-ı pür-nür iledür Yūsufa vāris
 Dünyāda bütün yārıma yok s̄anı vü s̄alis

[Cim Harfi]

39. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*
 Beñzemez¹⁵ bir derde dürd-i mey devā-yı ihtiyāc
 Olmasun bigāne daḥı āşınā-yı ihtiyāc

40. *Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün*
 Dilā ṭālib-i yār ol aḡyārdan geç
 Güli cüst-cū kıl ḥas ü ḥār¹⁶dan geç

41. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*
 Şehlere maḥşūşdur tac-ı muraşsa' taḥt-ı 'āc
 Padişāh-ı mülk-i dervişine¹⁷ taḥt ister ne tāc

42. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*
 Gönül küyında me'vā ile gülzār u çemenden geç
 Siversen ḳadd ü ruḥsārını sev¹⁸ serv ü semenden geç

43. *Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*
 Zen merde civān pīre kemān tīre muḥtāc
 İcrā-yı cihān cümlesi birbirine muḥtāc

[He Harfi]

44. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
 Ḳarīn-i merd-i ḥudā olmasa silāḥ-ı şalāḥ
 Cihād ile idemez diyü nefsini ıslāḥ

¹⁵Kelime çizilerek “beñze” üzerine yazılmış.

¹⁶Ḥār (diken) olması gereken kelime ḥār şeklinde yazılmıştır.

¹⁷“Ne” hecesi kurşun kalemle eklemiştir.

¹⁸“سیر” harfleri çizilerek kurşun kalemle “سو” harfleri eklenmiştir.

45. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*
Nâşih şarâbdan buyurur tevbe-i naşûh
Ġâfil ki şürbrâh iledür irtiyâh-ı rûh

[He Harfi]

46. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*
Devrimizde¹⁹ olmuş²⁰ kec-revlik ancak kâr-ı çarh
Devr-i âdemden muqaddem böyledür reftâr-ı çarh

[Dal Harfi]

47. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*
Gerçi bağ-ı dil-güşâ-yı dehrdür perverd-i derd
Yok ruh-ı zerdüm gibi derd-i çemen perverd-i derd

48. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*

Bu derde ki bed-güherân oldı ²¹

İnşâfuñ olsun ey ecel ihmâl tâ beçend

49. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Bahârda içelüm bâde her çi bād-â-bād
Ne var ise verelim bâda her çi bādâ²² bād

50. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Sonunda hecr gelen vaşl-ı yârdan feryâd
Hâzâmı der-pey olan nev-bahârdan feryâd

51. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*
Efâzıl hâşmı dehr-i bî-bün ü bünyâddan feryâd
'Adâvet-kârî-i çarh-ı cefâ mu'tâddan feryâd

¹⁹ "دور" harleri çizilerek "دور" olarak kurşun kalemle düzeltilmiştir.

²⁰ "Ol-" fiili Türkçe olmasına rağmen aruza uyması için med yapılmıştır.

²¹ Vezin bu mısradaki hatalıdır.

²² "ا" yerine sehven "و" harfi yazılmıştır.

52. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*

Ey 'ilmiñ eceli 'amel-i nîk ü bed meded

'İlm ü 'amel hevâ sañadur müstened meded

[Ze Harfi]

53. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

Ġam-1 dil yazmaġa bende bulunmazsa ne ġam kâġez

Ruġ-1 zerdim gibi olmaz zer-efşân hoş kalem kâġez

[Re Harfi]

54. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

'Ārife devletden istignâ gibi devlet mi var

Terk-i lezzât-1 cihân etmek kadar lezzet mi var

55. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

Şahn-1 gülşende semen-simâlara ġâyet mi var

Lâle-ruġlar 'arz-1 'arız itmedi 'illet mi var

56. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*

Kesb-i esbâb-1 kemâl etmeyen âdem mi olur

Dutalım âdem olurmuş da mükerrem mi olur

57. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*

Her kim ki kaşı yay²³lara mübtelâ olur

Şubġ u mesâ nişâne-i tîr-i belâ olur

58. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*

Şarġ-1 sülûk taşfiye-i kalb-i tîredir

Şüfileriñ nişanı şafâ-yı serîredir

59. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

Demeñ ki çeşmi niçe 'aşığı esîr eyler

Ĥudâ kadirdir âhüyı şîr-gîr eyler

²³ Yay kelimesinde med yapılmış.

60. *Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün*
 Mihr ü kîn mâhveşim her ne ki senden görünür
 'Âşık-ı şādıkā maṭbū' u muḥassen görünür

61. *Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün*
 Baña zāviyye-i şavma'a<s>1 ğamzededir
 Cā-yı bî-ġam var ise pā-yı hum-ı meykededür

62. *Mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'ülü fâ'îlün*
 Bülbül seher terennüm ile dāsītān oġur
 Yok yok bahār mevsimidir ğülsitān oġur²⁴

63. *Mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'ülü fâ'îlün*
 Dürler saġar kırā'ati vü ħande ğüyyiā
 Medġ-i vezîr-i 'āzam-ı şāh-ı cihān okur

64. *Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün*
 Eski bād-ı hoş-nesim açıldı ezhār-ı bahār
 Neş'e-i nev virmege fāş oldu esrār-ı bahār

65. *Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün*
 Olsa hālā nola aġbāb-ı safā-yāb-ı bahār
 Mey-i nāb u leb-i āb u şeb-i mehtāb-ı bahār

66. *Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün*
 Faş-ı ğüldür zurefā ġeşt-i ğülistān eyler
 Nāzeninler şalınup nāz ile seyrān eyler

67. *Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün*
 'Aşkıma ma'şūk-ı bî-vefā bilir bilmezlenir
 Muştarib-hāl olduġum hālā bilir bilmezlenir

²⁴Şiirdeki 4 beyitlik bir bölüm mavi tükenmez kalem ile işaretlenmiştir.

68. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

Tılâ vü nukre lâzım şî'r ile inşâyıkim diñler

Fehîmiñ güftesin kim fehm eder Yaħyâyı kim diñler

69. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

Ma'ârif kâsid olmuş defter ü dîvânı kim dinler

Maķâmîn-i selîmi nükte-i Selmânı kim dinler

70. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ülü fâ'ilün*

Ser-mest o şeb ki hâneme ayak başar gelir

Şandide-i ümîdim enür-ı başar gelir

71. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ülü fâ'ilün*

Dildâr şorsa hâlimi dilden elem gider

Ol ğam-ġüsâr-ı ğam-gede meh gelse ğam gider

72. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ülü fâ'ilün*

Ne kâtib-i ġüzîn ne midâd u kalem ħalır

Mecmü'alarda yazdıġı dil-keş raķam ħalır

73. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*

Ĝam ıztırâbı nesîr-i ğam olmayan ne bilür

Melâl u miħnet ile derhem olmayan ne bilür

74. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ülü fâ'ilün*

Ṭüṭıye zâġ hem-demi olmak 'iķâbdır

Şoħbet ħilâf-ı cins ile 'ayn-ı ġazâbdır²⁵

75. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ülü fâ'ilün*

Yâriñ bugün nevâzişi baña 'acîbdır

Zirâ ġarîbe merħamet etmek ġarîbdır

²⁵İkinci mısra kurşun kalemle parantez içine alınmıştır.

76. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*
Benem kim şādumān u ħurrem u sūr olduğum yokdur
Şürürü añlamam zirā ki sūrūr olduğum yokdur²⁶

77. *Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün*
Lāle ruĥundan ayrı dil lālezāri neyler
Güldür murād bülbül ħāşāk u ħāri neyler

78. *Mef'ülü fâ'ilâtü mef'ülü fâ'ilün*
Ķaddini Sidre Ķaddine beñzetse lāfdır
Servem der ise bīd inanmañ ħilāfdır

79. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*
Benem kim derd için tedbir-i dermān etdigim yokdur
Tabībe nabz-ı aĥvālim nümāyān etdigim yokdur

80. *Mef'ülü fâ'ilâtü mef'ülü fâ'ilün*
'Ārif cihān-ı köhneyi²⁷ miĥmān-serā bilir
Ĥalk-ı cihānı rāh-revān-ı²⁸ fenā bilir

81. *Mef'ülü fâ'ilâtü mef'ülü fâ'ilün*
Rūyı behişt Ķand-i lebi selsebildir
İkisine daĥı dil ü cānım sebildir

82. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*
Göñül āsāyiş için sāye-i dīvār-ı yār ister
Ne evreng-i şehinşāhı ne kāk-ı zer-nigār ister

²⁶ İkinci mısra kurşun kalemlerle parantez içine alınmıştır.

²⁷ Akuzatif eki, Farsça tamlama atfı gibi hemze ile gösterilmiştir.

²⁸ Farsça tamlama atfı, akuzatif gibi “ye” harfi ile gösterilmiştir.

83. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*
Güne-endiş iştiḥâr-ı nâmına mağrûrdur
Ba-ḥuşûşen şöhret âfet olduğı meşhûrdur

84. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Hidâyet-i veled itkân-ı 'ilm rabbdendir
Demeñ nihâyet-i terğibüm ü ebdendir

85. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*
Piçiş-i kâkül-i ḥamdur ḥamı pâ-yı diledir
Dil-i divânemi bend eyleyen ol silsiledir

86. *Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*
Gül şöḫbetiyle turmaz ider iftiḥârḫâr
Derd-i dilinden eylemesin mi hezâr zâr

87. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Ṭabîbler ki ṭabâbetde riḳkat etmişler
Görünce sakḳamı²⁹ terk-i ṭabâbet etmişler

88. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*
Âb-ı ḥayât mı lebünñ ḳand mi engubîn midir
'Ayn-ı nebât mı femin-i pîste-i şekerîn midir

89. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*
Dil verip 'uşşâḳ o sîm-endâma zerden geçdiler
Gördüler dürdâne-i lafzı güherden geçdiler

90. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
Yeter şikâyet-i 'usret tûvân-gerâne yeter
Saña elinde naşîb olan âb u dâne yeter

²⁹ "Sakam" kelimesi vezin gereği "sakkam" olarak okunmuştur.

91. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*
Nizâ' u imtiḥānīdūr segāhīñ miḥnet-efzādır
Ḥoş ā meyhāne kim derd-i şarābı derd-i fersādır

92. *Veziñ bulunamadı.*
يا من يلاتى باليلاهم سيريرهم جان پير
saña fedādır cān u ser

93. *Mef'ülü fâ'ilâtü mef'ülü fâ'ilün*
Her kim sadeḫ-mişāl ḳanā'at gūzīn olur
Rızḳı mūrūr-ı dehr ile dūrri-şemīn olur

94. *Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*
İnsān ki anīñ maddesi mā-i menīdir

Eblehdir eger lāf-zen mā-i menīdir

95. *Mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün*
Bāğ-ı dilimin reybinī ḥoş gül-i dāğımdır
Dāğ-ı ciger-i rişim şan lāle-i bāğımdır

96. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

'Ārifīñ 'uluvv-i ḳadri ḥār olmaḳdadır
İ'tibārı dā'imā bi-i'tibār olmaḳdadır

97. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*
Reh-rev-i 'aşḳıñ ḳarārı bī-ḳarār olmaḳdadır
Rāḫat-ı rūḫı temāşā cū-yı yār olmaḳdadır

98. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

Nefs-i cāhil şadrdan server olup ra'nālanır

Gör belā-yı bezm-i 'irfān içrede bālālanır

99. *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*

Göñül bir yār-ı āgyār-āşinā vaşlına t̄alibdir

Ki hecr-ı 'āşık-ı müştākına eyne'l-meṭālibdir

100. *Mefâ'ilün fe'ilātün mefâ'ilün fe'ilün*

Şu kim harāret-i 'aşkile āteşin-dil olur

Zülāl-i vuşlata yetmezse hāl-i müşkil olur

SONUÇ

Çalışmada tezkirelerde geçen birkaç şiir örneği dışında şiirleri bilinmeyen Basirî Halil Efendi'ye ait olduğu dair deliller bulunan gazeliyat/divan bulunarak bilim âlemine tanıtılmıştır. Şairin dili, üslubu, şiirlerinde işlediği konular ve sanat anlayışı hakkında bilgi vermesi amacıyla şiirlerinden örnekler verilmiştir. Yazmada 323 şiirin tamamının neşri bir makalenin sınırlarını aşacağı için makale sınırları içerisinde kalacak ve şairi en iyi şekilde tanıtmaya yetecek optimum şiir örneği için yüz matla kararlaştırılmıştır.

Şairin eseri gibi kendisi de gölgede kalmış ve unutulmuştur. Bilimsel kaynaklarda kendisi hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Bazı bilimsel eserlerde de şairin çeşitli mecmualarda rastlanan şiirleri diğer Basirî mahlaslı şiirlerle karıştırılmıştır. Çalışmada klasik döneme ait 50'ye yakın biyografik eser taranarak edebiyatımızdaki Basirî mahlaslı şairlerin bir karşılaştırılması yapılmış ve konuya netlik getirilmeye çalışılmıştır. Konu üzerinde çalışmaya devam edecek araştırmacılara kolaylık sağlaması amacıyla incelenen fakat Basirî mahlaslı bir şairden bahsetmeyen kaynaklar da kaynakçada ayrı bir başlık altında gösterilmiştir.

Şairin genel üslubuna bakıldığında sıklıkla alışlagelmiş konuları ve benzetme unsurlarını işlediği görülmektedir. Bu yüzden divanın edebî açıdan büyük bir önemi olduğu söylenemez.

Gazellerin incelenirken mutlaka göz önüne alınması gereken yön, görme engelli bir şaire ait olmasıdır. Başta mahlası olmak üzere şairin engelli oluşunu kısmen de olsa şiire yansıttığı görülür.

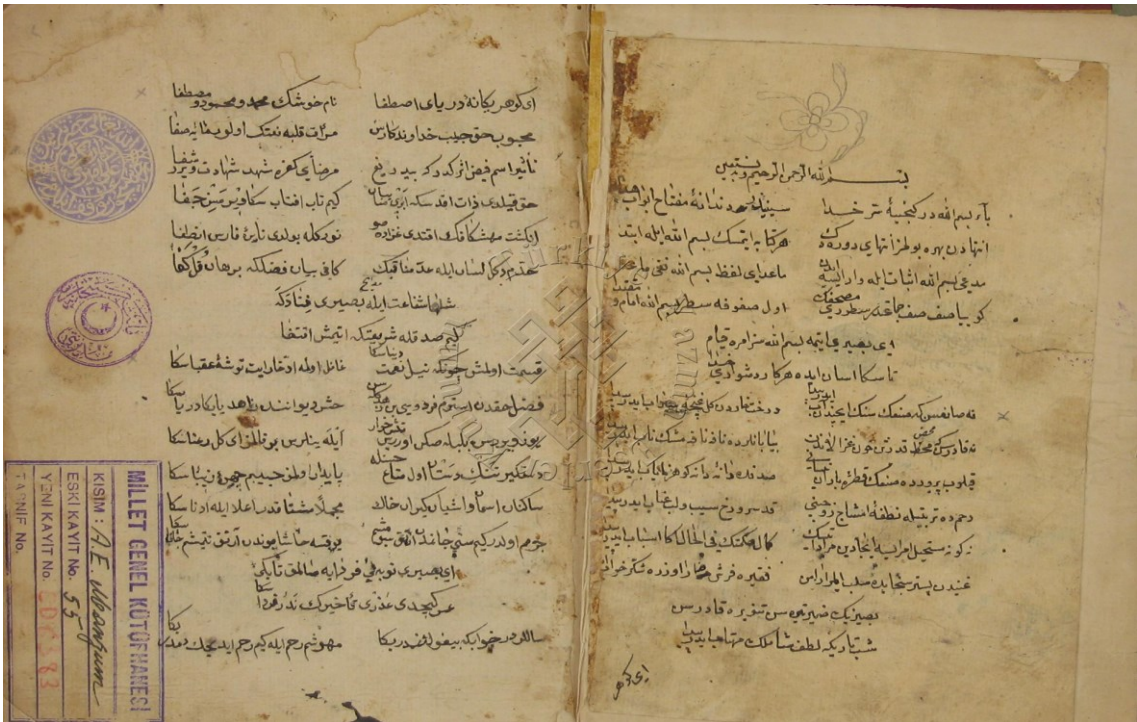
Böylece diğer engelli şairlerin eserleri ile bütüncül bir okuma ile Osmanlı dünyasındaki engelli bireylerin duyuş ve düşünce tarzının izleri takip edilebilir.

Görme engelli bir şair tarafından yazılan şiirlerin bir başka avantajı da kelime hazinesini sadece duyarak oluşturma zorunluluğu ve sözlüklerden ya da az bilinen eserlerden kelime madenciliği yapma imkânı kısıtlı olmasıdır. Bu yüzden kelime dağarcığının halk arasında ya da şiirlerde yaygın olarak kullanılan kelime ve söz öbeklerinden oluşturuğu düşünülebilir. Bu veri, mahallileşme ve günlük dil çalışmalarında göz önüne alınabilir. Fakat şairin yaşadığı coğrafya gereği Arapça ve Farsça biliyor olma ihtimali düşünülerek bu dillerden kelimelere temkinle yaklaşılmalıdır.

Halil Efendi hayatının en azından bir kısmını Koca Râgıp Paşa'nın himayesi altında geçirmiştir. Şiirlerinde görülen hikemi üslubun izleri bununla açıklanabilir. Yine de Halil Efendi, üslubun bir taklitçisi olarak kalmamış ve şiirini tasavvufî unsurlarla zenginleştirmiştir. Hikemî üslubun genel hatlarının belirlenmesi açısından Basirî Halil Efendi'nin de göz önünde alınması fayda sağlayacaktır.

Son olarak şairin, Bağdat-Musul kökenli olması, ömrünün çoğunu bu bölgelerde geçirmiş olması, Türk kültürü açısından gölgede kalmış ve günümüze nisbeten az eser ulaşmış olan bölgenin edebî tarihinin aydınlatılması açısından önem taşımaktadır.

Örnek Sayfalar

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, Namık (1982). *Riyazu's-şu'ara Riyazi Mehmed Efendi (Metin-Dizin)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- ADIGÜZEL, Niyazi (2008). *Edirneli Ahmet Bâdi'nin "Riyâz-ı Belde-i Edirne" Adlı Eserinin Tezkire Kısmı*, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ahdî Bağdatlı (2018). *Gülşen-i Şu'arâ*, (Haz. Solmaz, S.), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56733,ahdi-gulsen-i-suarapdf.pdf?0> adresinden alındı
- AKSOYAK, İsmail Hakkı (2017, 10 25). *Basîrî Md.*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2523> adresinden alındı
- Âli, & (1994). *Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, (Haz. Mustafa İsen), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Âşık Çelebi (2010). *Âşık Çelebi Meşâ'irü's-Şu'arâ*, (Haz. Filiz Kılıç), İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- AYDINER, Mesut (2017, 12 18). *Râğb Paşa Md.*, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA) (s. 403-406), içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. İslam Ansiklopedisi: <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c34/c340272.pdf> adresinden alındı
- Basîrî. (1977). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler (TDEA)*, içinde İstanbul: Dergâh.
- Basîrî (2006). *Basîrî ve Türkçe Şiirleri*, (Haz. Kartal, A.), Ankara: Akçağ.
- Beyânî (2008). *Tezkiretü's-şu'arâ*, (Haz. Aysun SungurhanEyduran), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1992). *Basîrî md.*, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA) (s. 105-6), içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- ÇETİN, Nihat (2012). *Yeni Türk Şiirinde Geleneğin İzleri*. Ankara: Akçağ.
- DİLÇİN, Cem (2013). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara : Türk Dil Kurumu.
- ERDOĞAN, Mustafa (2009). *Divan Şiirinde Ortak Mahlas Sorunu ve Kabûlî Örneği*, Erdem, s. 55-81.

Fâ'izî (1997). *Kâf-zâde Fâ'izî'in Zübdetü'l-Eş'âr'ı*, (Haz. Bekir Kayabaşı), Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hatibî (2008). *Tezkire-i Şuarâ-yı Bağdâd*, (Haz. Metin Akkuş) İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.

İÇLİ, Ahmet (2016). Basirî'nin Yeni Türkçe Şiirleri, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 305-318.

İPEKTEN, H. (2008). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh.

İsmail Paşa, B. (1955). *Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*. (Haz. İ. İnal, & A. Aktuç) İstanbul: Maarif.

Kâbilî. (2018). *Sultân-ı Hübâna Münasib Eş'âr*. (Haz. M. Gürbüz) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

KAFKASYALI, Ahmet (2004). *İran Türkleri ve İran Türk Edebiyatı*. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 99-132.

KARAGÖZLÜ, Volkan (2017, 12 13). *BASİRİ, Aynî-zâde Abdülganî Basirî Bey Md.*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4045> adresinden alındı

Kâtip Çelebi (2013). *Keşfü'z-zünûn*, (Haz. Rüştü Balcı) İstanbul: Tarih Vakfı.

Kınalızâde, Hasan Çelebi (2009). *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, (Haz. Aysun SungurhanEyduvan), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

KÖKSAL, Mehmet Fatih (2017, 12 13). *Basirî, Acem, Alaca Md.*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=385> adresinden alındı

KURNAZ, Cemal (1999). *Türkiye-Orta Asya Edebî İlişkileri*, Ankara: Akçağ.

Latifî (1999). *Latifî Tezkiresi*, (Haz. Mustafa İsen), Ankara: Akçağ.

MACİT, Muhsin (2011). *Gelenekten Geleceğe*. İstanbul: Kapı.

MAHMOOD, A. H. (2012). *Osman Mazlûm ve Divânçesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mehmed Süreyya. (1311). *Sicill-i Osmani*, İstanbul: Matbaa-i Amire.

Mehmed Tevfik; (2017). *Kâfile-i Şu'arâ*, (Haz. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz; Müjgan Çakır, Hanife Koncu.), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

SARAÇ, Yekta (2013). *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: Gökkuşbu

Sehî (1998). *Sehî Bey Tezkiresi Heşt-Behişt*, (Haz. Mustafa İsen), Ankara: Akçağ.

Silâhdârzâde (2015). *Tezkire-i Silâhdâr-zâde Eleştirel Basım*, (Haz. Furkan Öztürk), İstanbul: Dün Bugün Yarın.

Şefkat (2006). *Şefkat ve Tezkire-i Şu'arası*, (Haz. Murat Önder), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şefkat (2017, 12 18). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî*, (Haz. Filiz Kılıç), ekitap.kulturturizm.gov.tr:

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,194367/sefkat-tezkiresi-tezkire-i-suara-yi-sefkat-i-bagdadi.html> adresinden alındı

Şemseddin Sami. (1316). *Kâmusu'l-'alâm* (Cilt VI), İstanbul: Mihran.

TUMAN, Mehmet Nail (2001). *Tuhfe-i Nâilî Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri I, II*, (Haz. Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatçı), Ankara: Bizim Büro.

TUMAN, Mehmet Nâil (2009). *Mehmet Nâil Tuman ve Tuhfe-i Nâilî'si (İnceleme-Metin-İndeks Sayfa 1-100)*, (Haz. Harun Gündüz), Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TUMAN, Mehmet Nâil (2009). *Mehmet Nâil Tuman ve Tuhfe-i Nâilî'si (İnceleme-Metin-İndeks Sayfa 101-200)*, (Haz. Fatih Yıldırım), Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TURAN, Ahmet Nezih (2010, 12 18). *Şanlıurfa Md.*, TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA) (s. 336-341), içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA): <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c38/c380195.pdf> adresinden alındı

Osmanlı Edebiyatı Bibliyografyası Veritabanı

url:<http://www.osmanliedebiyati.com/>(E.T.15.09.15)

Taranan Fakat Basîrî Hakkında Bibliyografik Bilgi Bulunmayan Kaynaklar

ADIGÜZEL, Niyazi (2008). *Edirneli Ahmet Bâdî'nin "Riyâz-ı Belde-i Edirne" Adlı Eserinin Tezkire Kısmı*, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ali Enver (2013). *Semâ-hâne-i Edeb*, (Haz. Sadık Erdem), Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Âlî (1994). *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, (Haz. Mustafa İsen), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Arif Hikmet (2014). *Tezkire-i Şu'arâ 'arîf hikmet İnceleme-Çeviriyazı-İndeksli Tıpkıbasım*, (Haz. Sadık Erdem), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Atâî, Nev'izâde (1989). *Hadaiku'l-hakaik Fî Tekmiletî's-şakaik*, (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul: Çağrı.
- Bağdatlı Ahdî (2018). *Gülşen-i Şu'arâ*, (Haz. Süleyman Solmaz), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Belîğ, İsmail (1999). *Nuhbetü'l-âsâr Li-zeyli Zübdeti'l-eş'âr*, (Haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- COŞKUN, Ali Osman (1985). *Seyrek-zâde Mehmed 'Âsım'ın Hayatı ve Zeyl-i Zübdetü'l-eş'ar Adlı Eseri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fatîn (2017). *Hâtimetü'l-eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, (Haz. Ömer Çiftçi), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Esrâr Dede (2000). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye İnceleme-Metin*, (Haz. İlhan Genç), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Devletşah (2011). *Şair Tezkireleri*, (Haz. Necati Lugal), İstanbul: Pinhan,.
- EKİNCİ, Ramazan (2011). *Vefeyât-ı Ayvansarayî (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Garîbî-i Tebrîzî (2009). *Dîvân-ı Eş'âr-ı Türki Tezkire-yi Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm*, (Haz. Hüseyin Düzgün), Tebriz: Exter.
- Güftî (2001). *Güftî ve Teşrifâtü's-şu'arâsı*, (Haz. Kâşif Yılmaz), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- GÜZEL, Bilal (2012). *Kemiksiz-zâde Safvet Mustafa ve "Nuhbetü'l-âsâr Min Ferâidi'l-eş'âr" İsimli Şair Tezkiresi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nurî Osman (2006). *Tezkire-yi Şu'arâ-yı Cezîre-i Girid*, (Haz. Orhan Kurtoğlu), Ankara: Akçağ.
- Hibrî, Abdurrahman (1996). *Enîsü'l-müsâmirîn*, (Haz. Ratip Kazancıgil), Edirne: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- KARATAY, Halit (2008). *Hattat Divân Şairleri*, Ankara: Akçağ.
- Kâtip Çelebi (2013). *Keşfü'z-zünûn*, (Haz. Rüştü Balcı), İstanbul: Tarih Vakfı.

- Kâyayev, Ali (2017). *Terâcim-i Ulemâ-yı Dağıstan*, (Haz. Hasan Orazayev ve Tuba Işinsu Durmuş), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Mecdî Mehmed Efendi (1989). *Şakaik-i Nu'mâniye ve Zeyilleri Hadaiku'ş-şakaik Mecdî Mehmed Efendi*, (Haz. Abdulkadir Özcan), İstanbul: Çağrı.
- Mehmed Tâhir (2009). *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, (Haz. Mustafa Tatçı ve Cemâl Kurnaz), Ankara: Bizim Büro.
- Muallim Naci (2000). *Osmanlı Şairleri*, (Haz. Cemal Kurnaz), Ankara: Akçağ.
- Mucib (1997). *Tezkire-i Mucîb İnceleme - Tenkidli Metin - Dizin - Sözlük*, (Haz. Kudret Altun), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- OĞRAŞ, Rıza (2001). *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-endûz'u*, Burdur: Kültür Turizm Bakanlığı.
- OĞRAŞ, Rıza (1995). *Esad Mehmed Efendi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Şâhidü'l-müverrihin Adlı Eserinin Metni*, Edirne: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- 'Ömer Bin Mezîd. *Mecmû'atü'n-nezâir*, (Haz. Mustafa Canpolat), Ankara: Türk Dil Kurumu, 1982.
- ÖZÇELİK, Sadettin (1986). *Ali Şir Nevâyi Mecâlisü'n-nefâyis*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Râmiz (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı İnceleme- Tenkitli Metin- İndeks-Sözlük*, (Haz. Sadık Erdem), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Rıza (2009). *Rıza Tezkiresi (İnceleme-Metin)*, (Haz. Gencay Zavotçu), İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı.
- Safâyî, Mustafa Efendi (2005). *Tezkire-i Safâyî Nuhbetü'l-âsâr Min Fevâ'idü'l-eş'âr İnceleme- Metin- İndeks*, (Haz. Pervin Çapan). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Sâlim (2005). *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, (Haz. Adnan İnce), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Sehî (1998). *Sehî Bey Tezkiresi Heşt-Behişt*, (Haz. Mustafa İsen), Ankara: Akçağ.
- Silâhdârzâde (2015). *Tezkire-i Silâhdâr-zâde Eleştirel Basım*, (Haz. Furkan Öztürk), İstanbul: Dün Bugün Yarın.
- Şefkat, Bağdâdî (2017). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî*, (Haz. Filiz Kılıç), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

ÖNDER, Murat (2006). *Şefkat ve Tezkire-i Şu'arası*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şemseddin Sami (1316). *Kâmusu'l-'alâm*, Cilt VI. İstanbul: Mihran.

Şeyhî Mehmed Efendi (1989). *Şakaik-i Nu'mâniye ve Zeyilleri Vekayi'ül-Fudalâ I*, (Haz. Abdulkadir Özcan), İstanbul: Çağrı.

Şeyhî Mehmed Efendi (1989). *Şakaik-i Nu'mâniye ve Zeyilleri Vekayü'l-fudalâ II-III*, (Haz. Abdulkadir Özcan), İstanbul: Çağrı, 1989.

Şirvânî, Seyyid Azim (tarih yok). *Tezkiretü's-şu'arâ*, (Haz. Ömer Bayram). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

KAYA, Resul (2008). *Mehmet Nâil Tuman ve Tuhfe-i Nâil'si (İnceleme-Metin-İndeks Sayfa 301-400)*, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ubeydi (2017). *Netâyicü'l-Ezhâr*, (Haz. Esra Kılıç), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Yümnî, Mehmed Sâlih (2013). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Yümnî İnceleme- Tenkidli Metin- İndeksli Tıpkıbasım*, (Haz. Sadık Erdem), Ankara: Türk Tarih Kurumu.